

Karapınar ve Kayalı Köyü yakınlarındaki Yağmapınar Mescidi hakkında

Hamza GÜNDOĞDU

Osmanlı Devleti'nin belli bir iskân ve kolonizasyon politikası⁽¹⁾ sonucu, Sultan Selim II (1566-1574)'nin şehzadeligi zamanında bir "menzil sitesi" halinde kurulmuş olan⁽²⁾ Konya-Ereğli yolu üzerinde, Konya'ya 96 km., Ereğli'ye 52 km. mesafedeki "Sultaniye" (Karapınar) İlçesi ve çevresi birçok yönlerden olduğu gibi⁽³⁾ Sanat Tarihi yönünden de ayrı bir değere sahiptir.⁽⁴⁾

İlkçağda; Hitit, Frig,⁽⁵⁾ Lidya, Roma ve Bizans devirlerinden kalan çeşitli arkeolojik eserlerden, burasının bir iskân yeri olduğu ileri sürülürse de,⁽⁶⁾ asıl şehrin orta Bizans devrinden itibaren terkedildiği, Selçuklular zamanında da fazla bir önem taşımadığı anlaşılmaktadır.⁽⁷⁾

Şehrin ilk kuruluşunda, bugün ortasında bulunan Ali Tepesi⁽⁸⁾ olarak bilinen hüyükün asıl rolü oynadığı, bu tepenin eteğinde son zamanlarda yapılan evlerin temelleri kazılırken çıkmış olan ilkçağa ait su izlerinden anlaşılmaktadır.⁽⁹⁾ Bu çeşit yerleşim merkezlerinde suyun en mühim ihtiyaç olduğu göz önünde bulundurulursa, şehrin Karapınar (Kırkpınar) olarak anılmasına sebep olan pınar'ın Ali Tepesi'nin doğu eteklerinde bulunması, şehre verilen ismin doğruluğu bakımından bazı ipuçları vermektedir. Zira Tepenin hemen doğu eteğindeki kayaların arasından çıkan suyun verimsiz ve çorak olması, Türkçede iki zıt sembol olarak kullanılan "kara" sıfatının; dertli, kötü, faydasız, çorak ifadelerinin karşılığı olduğu, böylece ilkçağdaki adı bilinmeyen şehrin adını bu sudan

almış olabileceği, ismin Türkçeleştikten sonra da devamlı Karapınar (Kırkpınar) olarak anılmasına bir vesile teşkil ettiği anlaşıyor.⁽¹⁰⁾ Şehrin kuzeyinde "Sultaniye bataklığı"na boşalan bu pınarın, çevrede hiçbir bitkinin yeşermesine imkân sağlamadığı bugün de yerinde görülebilir. Zamanla bu yerleşim yerinin terkedilmesinde Konya-Ereğli arasındaki daha kestirme olan Karapınar yolunun kullanılmamasında bu pınarın ve çevredeki bataklıkların aksi tesirlerinin olduğu zannedilmektedir. XII-XIII. yy., Anadolu Selçukluları için de fazla önem taşımayan bir yer olduğu anlaşılan Karapınar'ın Selçuklular döneminde oynadığı en mühim rol, 1097 M. tarihindeki İkinci Haçlı Seferinin bu bölgede cereyan etmesidir.⁽¹¹⁾

Ömer Lütfi Barkan'ın araştırmasında da isabetle kaydettiği gibi burada bir şehir kurulması gereğinin belirtilmesinden sonra kurulacak şehirde iskân edilecek kimselerin bulunmaması sebebiyle XVI., XVII. yy.'larda yerli halka çeşitli vergi muafiyetleri de sağlanmıştır. Fakat yine de halkın şehre sayım ve kontrol zamanlarında gelerek muafiyetten istifade ettiği, bu işlemin sona ermesinden sonra şehrin doğusundaki Karadağ'ın eteklerine çekilerek burasını terkettileri belirtiliyor.⁽¹²⁾

Asıl adı en eski kaynaklarda, menzilname ve yabancıların seyahatnamelerinde "Barahtra" (Karapınar)⁽¹³⁾ olarak zikredilen yerde, XVI. yy.'da; cami, imaret, kervansaray, hamam, çeşme, şadırvan, sıbyan mektebi ve dükkânlardan ibaret

biçimlendirilmiş, bu lento taşı iki yandan yüksek birer söve taşı taşımaktadır. Bu görünümüyle kapı girişi ilkçağ orta Anadolu mimarisi içinde tipik özellik sayılır. Lentonun üst kısmında dikdörtgen kitabenin sağ, sol ve üst yanı siyah renkli taştan dikkati çekecek şekilde belirtilmiştir. Bu kısım üstten de hafif sivri bir kemer çerçevesi içine alınmıştır. Başka hiçbir süs unsuruna rastlanmayan kapının iki yanındaki lento taşlı dikdörtgen iki pencere, demir şebekeli olup, üstten ve üç yandan duvar yüzeyinden 3-4 sm.lik bir girinti yapar. Alınlıkları kırmızı tuğla harcıdan süslü bir alınlık olarak değerlendirilmek istenmiştir. Aynı durum doğu ve batıdaki pencere alınlıkları için de söz konusudur (Resim 4-5). Buradaki pencereler de aynı şekilde kesme taş duvar yüzeyinden hafif girintili biçimde yapılmış olup, bugün alınlıklarda yer yer dökülmüş tuğla rengi harç izleri durmaktadır. Etraflarındaki kesme taş aralarının açılmaması için beton harçla aralar doldurulmuştur.

Güneye bakan duvar yüzeyinde hemen hiçbir süs unsuruna ve pencere açıklığına rastlanmaz. Güney duvarıyla tamamen kapalı bir form gösterir (Resim:6).

Dışarıdan dikkati çeken kubbeye düz kübik duvar yüzeylerinden sonraki dış taşkın kornişle geçilmektedir. Kubbe sekizgenini içeriden sağlayan tromplar, dıştan köşelerde belli olmayacak şekilde gizlenmiş olup, üst kısmı kornişli, kenarları eşit bir sekizgen oluştururlar. İçten tuğla örgülü kubbenin dış örtüsü ile moloz taşların itinalı biçimde örülmesiyle meydana getirilmiştir. Yapılışından sonra pek onarım geçirmediği anlaşılan mescidin sadece taş aralarındaki harçlarının dökülmesi sonucu, araları beton harçla yenilenmiştir (Resim: 5). Kubbenin üstündeki moloz örgü taşları tutan beyaz harç, taşların dökülmesiyle açık şekilde dışarıdan görülmektedir. Kubbenin üstünde sanki yapının çabucak harabolmasını sağlamak istercesine bir karamık ağacı bitmiştir.

Yağmapınarı Mescidi, içten moloz taş örgüsüyle yapılmıştır. Kible yönünde kuzeyde yer alan pencerelerin yerinde, küçük boyutlu derin iki niş bulunmaktadır. Köşelerde kubbenin oturduğu tromplar, köşe istikametinde birer köşe yapan hafif sivri ve derin şekildedirler. Tromplar dıştan belli olmayacak şekildedir. İçten de tromp ayakları pencerelerin alınlıklarının üst kısımlarına kadar uzatılmıştır.

Yapı içinde asıl dikkati çeken unsur mihraptır. Mihrap, geniş yüzeyli ve duvar yüzeyinden 8 sm. kadar dışarı taşmaktadır. Tamamen alçıdan ve baskı tekniğinde yapılmış olan mihrapta, kaz ayağı biçiminde birbiri içine girmiş sekiz-

genlerden meydana gelen geometrik süsleme bulunmaktadır. Niş kısmı ve taç kısmı tahribolmuş mihrabın tacı yanyana palmet ve rüfî şekillerinden ibaret bir alçı süslemeden meydana gelmiştir. Bu son derece güzel alçı mihrabın süslemeleriyle, bugün kaybolmuş ve yerine uydurma bir minber konulmuş olan mescidin, asıl minberinin yok oluşları üzücüdür. İlk devir ve klâsik devre ait birçok camii ve mescitte kullanılan mihrabın en yakın benzerleri Van'daki Husrev Paşa ve Ka-ya Çelebi Camiilerinin mihraplarıdır.

Basit taş mimarisi bakımından dikkati çeken, son cemaat yeri ve minaresi olmayan bu orta büyüklükteki ve 11 m. çapındaki kubbesiyle, bir geçit üzerinde bulunan mescit, ayrıca içteki mihrabı bakımından da dikkat çekicidir. İlk devir Osmanlı Mimarisi için önemli özelliklere sahip olan bu mescit, klâsik devirde yapılmış olması yönüyle de süslemesiz olarak ihtiyaca binaen inşa edilmiş, bazı klâsik özelliklere de sahiptir.

Bir kilometre kadar yakınında bulunan ve Yağmapınarı Obası olarak tanınan yerleşim yerinin bu mescitle pek ilgisi kalmamış gibidir. İçerisi bakımsız ve pis bir halde bulunan mescide çobanlar hayvan koymak ve yatı yeri olarak kullanmak suretiyle adeta yarış etmektedirler.

XVI. yy. özelliklerini taşıyan bu mescidin acınacak durumundan kurtararak, amacına yönelik hizmetlerde kullanılması için faaliyete geçilmesi, ilgililerden ve bölge halkından istenen en mühim temennimizdir.

- (1) Barkan, Ö.L.: "Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", Vakıflar Dergisi, II, (1942), s. 355, 362.
- (2) İstanbul'dan Bağdat'a ve İstanbul'dan Viyana'ya giden yollar üzerinde XVI. ve XVII. yy.'larda Osmanlı ordularının konaklama yerleri olarak kullanılmış ve yeniden kurulmuş birçok şehirler vardır. Bunlara "menzil siteleri" veya "Derbend"ler denilmektedir. Bu konuda bkz. C. Orhonlu: Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı, İst., 1967, S. Eyce: "İstanbul-Sam-Bağdat Yolu Üzerindeki Mimari Eserler I Üsküdar-Bostancıbaşı Derbendi Güzergâhı" İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. IX, sayı 13, s. 81-113. İst., 1958; "Svelingrad'da Mustafa Paşa Köprüsü, Cısrı Mustafa Paşa", Belleten, XXVII, (1964), s. 729-756; "Sultanîye = Karapınar'a Dair", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Cilt XV, sayı 29, İst. 1965, s. 117-140.
- (3) Karapınar ilçesi son 15-20 yıldır çeşitli tarihî, coğrafî, arkeolojik, ziraî yönleriyle de eser ve araştırmalara konu olmuştur. Gerek yüzey şekilleri, çok yakınındaki Krater Gölü, Tuzla Gölü, Kuzeyindeki Obruklar, Çıralı Gölü, korkunç boyutlara ulaşarak şehri tehdit eder hale gelen rüzgâr erozyonunun kontrol altına alınması v.b. gibi özellikler dikkatleri Karapınar üzerine çekmiştir. Bu soruların cevabı için geniş bir eser olarak hazırlanmış olan şu esere bakınız. İ. Gündüz: Bütün Yönleri ile Karapınar, Konya, 1980.

- (4) Karapınar'daki Sanat Eserleri hakkında yukarıdaki eserlerden baska Bkz. O.S. Uludağ: "Karapınar'daki Selimiye Camii", Konya Halkevi Dergisi, V, 1941, sayı 35, s. 2071-2073, M. Önder: Mevlana Şehri Konya, Konya 1962, s. 194; İ.H. Konyalı: Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, Konya 1964, s. 534; Abideleri ve Kitabeleriyle Niğde Aksaray Tarihi, C. I, s. 590; F. Gözen: Konya, Konya 1950, s. 50; Aptullah Kuran: "Mimar Sinan'ın Yapısı Karapınar II. Selim Camii'nin Proporsyon Sistemi Üzerinde Bir Deneme", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 25-29 Eylül 1970, (Kongreye sunulan tebliğler), Ankara 1972, C. II, s. 711-724; F. Soyman - İ. Tongur: Konya Eski Eserler Kılavuzu, Konya 1944, s. 202-203; M. Sözen - R. Arık v.d.: Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İst. 1975, s. 423; Sügar Özyıldın: Karapınar, Seydişehir, Bozkır ve Akseki İlçelerindeki Yapılar, İ.O.E.F. Sanat Tarihi Bölümü, basılmamış Lisans Tezi, İst. 1971; C. Orhonlu: Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı, İstanbul 1967.
- (5) Tiğrel, Gülay: "Kocabaş Koleksiyonundaki Karapınar Kaynaklı Frig Vazoları", VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976 (Kongreye sunulan tebliğler), Ankara 1979, C. I, s. 557-562.
- (6) Eyice, Semavi: "Sultaniye = Karapınar'a Dair", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. XV, sayı 20, s. 120.
- (7) Eyice, Semavi: y.g.e., s. 120 v.d.
- (8) Ali Tepesi veya Alâeddin Tepesi olarak anılan bu hüyükün üzerinde iki ayrı yel değirmeninin bulunduğu kaynaklarda yazılıdır. Bunlardan bir tanesinin 15-20 yıl öncesine kadar mevcut olduğu, temelleri kalmış olan yuvarlak kule biçimindeki gövdesinin 1972 yılında park yapılmak amacıyla buldozerle yıkılarak yok edildiği bilinmektedir.
- (9) Ali Tepesinin güneyinde ve kuzeyinde yapılan evlerin temelleri kazılırken 2,5-3 m. kalınlıkta harçlı sur duvarının izlerine rastlanmıştır: İ. Gündüz: Bütün Yönleriyle Karapınar, Konya 1980, s. 203.
- (10) Kara: Siyah anlamından başka, matemli, gamlı, halk, hayvan, kederli, ayır, arlı anlamlarına da gelmektedir (Ş. Sami: Kamus-u Türkî).
- (11) Eyice, S.: y.g.e., s. 123; Gündüz, İ.: y.g.e., s. 108 v.d.
- (12) Barkan, Ö.L.: "Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasına Dair Diğer Şekiller" (Vakıflar Dergisi, II, Ankara 1942, s. 356) adlı uzun araştırmasında bu şekilde hareket eden halktan yakalananlara çeşitli ceza müeyyidelerin uygulanacağı gibi, geçmişte istifade etmiş olduğu muafiyetten dolayı ödemediği vergilerin de tahsil edileceğine dair kararlar alınmıştır.
- (13) Çeşitli seyahatnamelerde Tyana (Kemerhisar) ile Konya arasında bir yerleşim merkezi olarak belirtilen Barahtra = Barata şehrinin ya Karadağ yakınlarında Binbir Kilise adıyla bilinen yapılar topluluğunun yanındaki Madenşehir veya Karapınar olabileceği yolunda birtakım fikirler ileri sürülmekte ise de, asıl yer tesbit edilememiştir. Bu konuda bkz.: İ. Gündüz: y.g.e., ve S. Eyice: y.g.makale, s. 124; Karadağ (Binbir Kilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, İst. 1971, s. 16 v.d.
- (14) Naima Tarihi, C. III, s. 223.
- (15) Yavuz Sultan Selim Çaldıran ve Mısır Seferine giderken, Kanuni Sultan Süleyman İran seferlerine giderken, Sultan Murad IV Bağdat seferine giderken buradan geçmişlerdir. Ayrıca seyyahîlerden Bertrand de la Broquière, Nasuh El Silasi, Evliya Çelebi, Charles Texier, W.J. Hamilton, W. Ramsay, İbni Mehmed Derviş, Naima, Karayit bin Samuel David Yensel v.d. seyyahlar Karapınar ilçesi hudutları içerisinden geçmişlerdir.
- (16) Şehrin güneybatısındaki Hotamış bataklığının Beyşehir gölünün zaman zaman taşmasıyla geniş bir alanın sular altında kalmasından Konya-Karapınar arasındaki bugünkü devlet şosesinin geçtiği kestirme yolun pek kullanılmadığı, daha uzak olmakta birlikte Karadağ eteklerinden geçen yolun tercih edildiği anlaşılmaktadır.
- (17) Karapınar Selimiye Külliyesi'nin kesin tarihi belli olmamakla birlikte Mimar Sinan'a ait tezkirelerde çeşitli yapılarıyla adı geçen Külliye'nin 1564 yılından itibaren yapılmaya başlandığı konusunda bk. S. Eyice: "Sultaniye . . ." aynı m. s. 128 v.d., Konyalı, İ.H.: y.g.e., s. 158; İ. Gündüz: y.g.e., s. 108 v.d.
- (18) Emirgazi kasabası Karapınar'a bağlı kasaba merkezi ve belediye başkanı olup burada bugün şekli kısmen bozulmuş ve kasabaya ismini vermiş olan Emrullah Gazî'nin çadır biçiminde bir türbesi vardır. İ. Gündüz: Bütün Yönleriyle Karapınar, Konya 1980, s. 315.
- (19) Gündüz, İ.: Bütün Yönleriyle Karapınar, Konya 1980, s. 20.
- (20) Gündüz, İ.: y.g.e., s. 203.
- (21) Son derece bozuk ve düzensiz hatlarla yazılmış olan kitabeyi Atatürk Üniversitesinden Doç. Dr. sayın M. Fahrettin Kırzoğlu'nda Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki yazı uzmanlarının okuyuş biçimlerine göre okuduğu için biz de aynen aldık. bk. İ. Gündüz: Bütün Yönleriyle Karapınar, Konya 1980, s. 278.
- (22) Gündüz, İ.: y.g.e., s. 131-132; Konyalı, İ.H.: Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi, C. I, s. 34 v.d.

RESİM:1
Yağmapınarı Mescidi'nin
zaktan görünüşü.

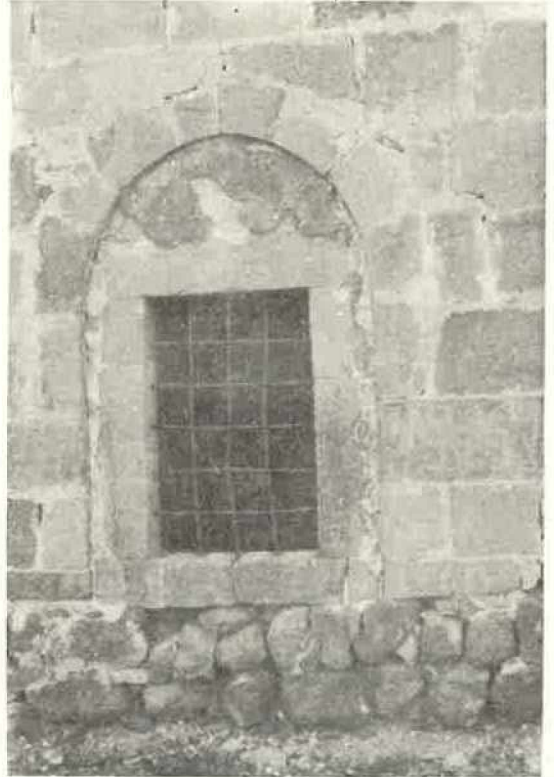
RESİM 2:
Mescidin kuzey-batıdan görünüşü.

RESİM 3:
Kuzey kapı
girişi üzerinde
bulunan kîtâbe.

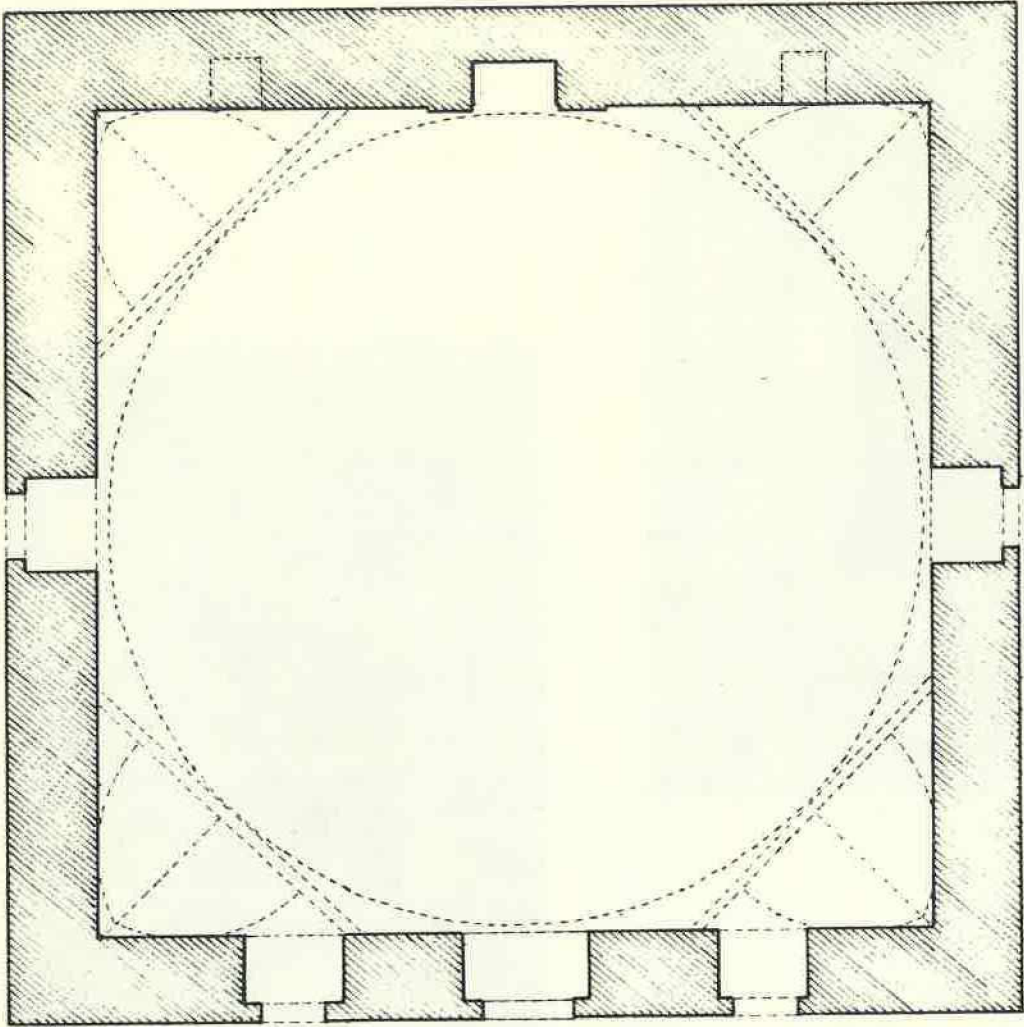
RESİM 4:
Mescidin batı cephesindeki
pencere

RESİM 5:
Mescidin
doğu cephesindeki
pencere

RESİM : 6
Mescid'in
güney-batıdan
görünüşü,

1 2 3 4 5m.

PLAN : 1
Karapınar-Kayalı Köyü yakınlarındaki
Yağmıncı Obası Mescidi'nin planı.